

Nagy Károly¹ 1868–1926

Ez a dolgozat Nagy Károlyról és az ő Kálvin-kutató munkásságáról szól. Nagy erdélyi lelkipásztor és püspök volt, 1868–1926 között élt. Három könyvet írt Kálvinról. Dolgozatom elsősorban ezekre a munkákra támaszkodik. De előbb be fogom mutatni magát Nagy Károlyt. (1) Először beszámolok életéről és az Erdélyi Református Egyházban végzett munkájáról. (2) Ezt követi a Kálvin-tanulmányok ismertetése. (3) Ezután megkíséreltem az ő munkásságát korának történelmi hátterében elhelyezni, (4) végül pedig vázolni szeretném, hogy miben áll az ő hozzájárulása az erdélyi református teológia és egyház hitvallásos megújulásához.

1. Nagy Károly élete és munkássága

Nagy Károly a Háromszék megyei Kisborosnyón született, 1868-ban. Édesapja, Nagy Gergely, iskolamester volt, a helybeli református iskolában tanított és a gyülekezetben kántori teen-

¹ Dolgozatom eredetileg előadásként és német nyelven hangzott el az 1992-ben Kolozsvárt rendezett nemzetközi Kálvin-konferencián: *Ein Siebenbürgischer Calvin-Schüler am Anfang des 20. Jahrhunderts. Der Beitrag des Károly Nagy zur bekennnismässigen Erneuerung der Reformierten Theologie und Kirche in Siebenbürgen*. A szövegben ezért átírtam vagy kijavítottam azokat a kifejezéseket, amelyek az élő előadásra jellemzők. Ugyanígy elhagytam azokat az utalásokat, amelyeket „a gyengébbek”, a konferencián jelen volt, zömmel nem magyar hallgatóság kedvéért tettem.

dőket végzett. A gimnáziumot Sepsiszentgyörgyön és Nagyenyeden végezte. Enyeden elvégezte a teológiai akadémia négy évfolyamát is (1886–1890). Ebben az időben az akadémia leghíresebb tanára, vezéregyénisége Kovács Ödön volt, a liberális teológia képviselője.

Enyeden végzett tanulmányai után Nagy Károly egy évig Marburgban, egy évig pedig Utrechtben tanult tovább. Elsősorban a rendszeres teológia és a filozófia érdekelt. Utrechtben határozta el, hogy tervezett magántanári dolgozatában Kálvinnról fog tanulmányt írni. A magántanári vizsgát jó eredménnyel le is tette 1892 szeptemberében. A vizsgára benyújtott dolgozat az ő első Kálvin-könyve, és Kálvin teológiájáról szól.

1892–1894 között brassói lelkipásztor volt. 1994 márciusában enyedi lelkipásztorra választották, s ugyanitt a teológiai akadémián is tanított a következő iskolai évben. Itteni tanári pályája rövidesen meg is szakadt, mert 1895 szeptemberében új teológiai főiskola nyílt Kolozsvárt, s Nagy Károlyt oda hívták a rendszeres teológia tanárának. 1918-ban az Erdélyi Református Egyházkerület püspökévé választották, s akkor a tanári katedrától meg kellett válnia. Püspöki tisztét 1926-ban bekövetkezett haláláig viselte. Tanári működése idején még sok más közegyházi feladatot töltött be. Így például 1908-ban az Erdélyi Református Egyházkerület főjegyzői tisztségébe választották. 1901-től az Erdélyi Protestáns Lap, majd 1908-tól 1917-ig a Református Szemle főszerkesztője volt. Nagy Károly olyan ember volt, aki tudott lelkesedni és sohasem tudott megnyugodni. Mindig elégedetlen volt a körülötte lévő emberekkel. Prófétai módon lobogó fáklya volt, mondja Ravasz László, aki tanártársa és barátja volt.² Eleven, lelki közösséggé szerette volna formálni a magyar reformátusságot. Ezen munkálkodott egész életében.

2. Nagy Károly Kálvin-tanulmányai

Nagy Károly három könyvet írt Kálvinnról.³ Az első vizsgadolgozat volt, amellyel magántanári diplomáját megszerezte. Címe: *Kálvin teológiája*. Ezt már 1892-ben megírta, de csak 1895-ben tudta kiadni. Az előszóban mentegeti is magát ezért a késésért, szegényes pénzügyi helyzetére és hazájában a teológiai irodalom elmaradott helyzetére hivatkozva.⁴ A második Kálvin-munka, amelyet 1903-ban tett közzé, Kálvin 1536-os *Institutio Religionis Christianae*jának fordítása volt. Harmadik munkája egy nagyobb tanulmány Kálvinnról mint dogmatikusról és mint etikusról. Ez a tanulmány 1909-ben jelent meg abban a kötetben, amellyel a református egyház Kálvinra emlékezett, születésének 400 éves évfordulóján.

Nagy Károly Kálvin-munkássága nem terjedelmes. Ennek ellenére azért jelentős, mert hosszú idő óta először foglalkozott valaki behatóan Kálvinnal és teológiájával. Annak idején Szenczi Molnár Albert 1624-ben lefordította az 1559-es *Institutio*t magyar nyelvre,⁵ de ehhez a kiadáshoz már alig lehetett hozzájutni, s a nyelve is régi, nehézkes.⁶ Igaz, egy nemzedékkel korábban, 1864-ben id. Révész Imre is úttörő jellegű tanulmányokat írt Kálvinnról és a kálvinizmusról.⁷ Az ő munkája azonban elsősorban egyháztörténeti jellegű.

Időrendi szempontból Nagy Károly *Institutio*-fordítása nem az ő első Kálvin-munkája, ám mivel tartalmában lényegesen különbözik másik két művétől, először erről kell szólnunk.

Ez a mű 1903-ban jelent meg *A keresztyén vallás alapvonalai* címen, s a Kálvin 1536-os *Institutio*jának (az ún. kis-*Institutio*nak) a fordítását tartalmazza. A fordítás a Magyar Protestáns

² Ravasz László: *Korbán. Beszéddek, írások*. Második kötet, Budapest 1943. 419–420.

³ 1. Nagy Károly: *Kálvin teológiája*. Nagyenyed 1895.

2. Nagy Károly: *Kálvin János: A keresztyén vallás alapvonalai*. Budapest 1903.

3. Nagy Károly: *Kálvin mint dogmatikus és etikus*. = *Emlékezés Kálvinnról*. Budapest 1909. 113–194.

⁴ *Kálvin teológiája*. III.

⁵ Szenczi Molnár Albert: *Az keresztyéni religióra és igaz híre való tanítás*. Hanau 1624.

⁶ Antal Géza és mások: *Előszó*. = Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere* (az 1559-es *Institutio* I–II, fordította Ceglédi Sándor és Rábold Gusztáv). Református Egyházi Könyvtár V. kötet, Pápa 1909. V

⁷ Révész Imre: *Kálvin élete és a kálvinizmus*. Pest 1864; *Történelmi tájékozás Kálvin és a kálvinizmus ügyében*. PEIL 1864. 917–921, 947–950, 986–991, 1012–1015.

Irodalmi Társaság megbízásából készült. Szász Domokos erdélyi református püspök 1898-ban 1000 forintot adományozott a Társaságnak, hogy az pénzalapot létesítsen teológiai tankönyvek és a tudományos teológiai irodalom támogatására. Az Institutio fordítása volt az első megbízás.⁸ A szerző beszámol arról, hogy személyes életkörülményei, más irányú elfoglaltságai miatt a vártnál több időre volt szüksége ahhoz, hogy a fordítás elkészüljön. Kálvin stílusa és érvelési módja is sokszor megnehezítette a fordítást, amely így sok fáradságába és idejébe került. A könyvben először egy bevezetést találunk az Institutio keletkezési történetéről és felosztásáról, ezt követi az I. Ferenc francia királyhoz intézett előszó, majd magának az Institutiónak a fordítása. Mivel itt nincs lehetőség a fordítás méltatására is, csak a Nagy Károly írta bevezetéssel foglalkozom.

Azért esett választása a kis Institutióra, mert a fordítást szélesebb olvasóközönségnek szánták. Bár a magyar reformátusok száma meghaladja a 3 milliót, Kálvinnak egyetlenegy munkája sem olvasható magyarul. Mivel szélesebb olvasóközönségnek készült, Nagy Károly megkísérelte a fordításban Kálvin nyelvét egyszerűsíteni. De ez Kálvin stílusa és bonyolult nyelvezete miatt nem mindig sikerült.

A fordítás elsősorban a művelt protestáns olvasóknak és teológiai hallgatóknak szólt. A kiadó és a fordító ezzel a művel őket öntudatosabb hitre és elmélyültebb kegyességre remélte vezetni. Nagy Károly szerint az Institutio alkalmas eszköz arra, hogy fegyver lehessen az egyház és a hit védelmében, mert arra tanítja az embereket, hogy Istenre támaszkodjanak és neki engedelmeskedjenek. Így az Institutio segítségül fog szolgálni ahhoz is, hogy a társadalmat súlyos betegségeiből meggyógyítsa.⁹

Nagy Károly a könyv bevételeiből származó jövedelmét a Kálvin Irodalmi Alapnak ajándékozta, hogy elősegítse vele az 1559-es nagy Institutio mielőbbi fordítását. Bízott abban, hogy egy ilyen kiadás áldásul lesz az egyháznak. Ha majd kezében lesz a teljes Institutio magyarul, az egyháznak nem kell félnie a jövendőtől.¹⁰

Első Kálvin-tanulmánya megírásának ugyanaz volt az oka, mint az Institutio fordításának: a református egyházban nem ismerik Kálvint, mert nincs az ő teológiáját ismertető magyar nyelvű könyv.¹¹

A továbbiakban Nagy Károly könyvét és Kálvin-tanulmányát együtt fogom ismertetni, annak ellenére, hogy a könyvet 1892-ben írta (majd 1895-ben megjelentette), a tanulmányt pedig 17 évvel később, 1909-ben. Azért választottam ezt az eljárást, mert a könyvhöz képest a tanulmány alig tartalmaz újat. Mindaz, amit első könyvében megírt, a tanulmányban erősen lerövidítve visszatér. Nem változtak sem kiinduló szempontjai, sem az Institutio olvasásának és megértésének kulcsa. Mivel Nagy Károlyt sokirányú elfoglaltságai terhelték, ahogy azt fentebb jeleztem, valószínűnek tartom, hogy nem folytatott újabb Kálvin-kutatást, hanem korábbi munkája alapján írta meg a tanulmányt is. Azért kockáztatom meg ezt a feltevést, mert a két műnek még a beosztása is majdnem azonos. Az egyikben Kálvin hittanáról és erkölcsstanáról, a másikban Kálvinról mint dogmatikusról és mint etikusról értekeznek.

A *Kálvin teológiája* előszavában mondja Nagy, hogy az olvasó a jegyzetekben megtalálja munkájának forrásait, de két munkára különösen felhívja a figyelmet. Ezek Alexander Schweizer *Die Glaubenslehre der evangelisch-reformierten Kirche* című és Alois Emanuel Biedermann *Christliche Dogmatik* című munkája.¹² Fontos ezt tudni, mert így Nagy Károly munkásságát a saját korába ágyazva tudjuk megérteni.

⁸ *A keresztyén vallás alapvonalai*. V

⁹ Uo. X.

¹⁰ Uo. XIII.

¹¹ Nagy Károly: *Kálvin teológiája*. 1895. III.

¹² Uo. V

“Kálvin teológiája” tehát két főrésze oszlik: Kálvin hittanára és Kálvin erkölcsstanára. Azért választotta ezt a felosztást, mert ez a hagyományos, és mert remélte, hogy munkája így áttekinthetőbb és érthetőbb lesz.¹³

A Kálvin hittanát bemutató főrész három további részre oszlik.

Az első részben Nagy Károly azt a kérdést vizsgálja, hogy az Institutio beosztásánál milyen elvet követett Kálvin. Fontosnak ítéli ezt a kérdést, mert az Institutiónak számos kiadása van, s könyvét maga Kálvin a 33 év alatt egészen átírta. Az 1536-os kiadásban 6 rész van, míg az 1559-es negyedik kiadás csupán 4 könyvre van felosztva. Ugyanaz a felosztási szempont vezérelte-e Kálvint a negyedik kiadásnál is, mint az elsónél? Nagy Károlynak az az álláspontja, hogy van ilyen vezérelv. Véleménye szerint Kálvinnak az volt a célja, hogy *az isteni üdvrend tényeire támaszkodó leírást adjon a keresztyén hitelétről*. Kálvin műve ezt az isteni üdvtörténetet, majd ennek minden szakaszához kapcsolatosan a hívő ember üdvéletét mutatja be. Az üdvtörténet jelenti a tényeket, az üdvélet pedig a tények befolyását a személyes életre.¹⁴ *Kálvin volt az első, aki pszichológiai tapasztalatokon nyugvó tudományos teológiát művelt, s ez fordulópontot jelent a tudományos teológia történetében.*¹⁵ Nagy Károly ebben a felfogásban vélte megtalálni az Institutio olvasásának és megértésének kulcsát.

A második részben Kálvin dogmatikájának alapvető kérdéseivel foglalkozik. A „vallásos ismeretről” (hitismeretről), valamint a hit eredetéről, lényegéről és fejlődéséről van itt szó. Nagy Károly azt hangsúlyozza, hogy Kálvint nem a filozófiai rendszeralkotás érdeke vezette, sem a spekulációra való hajlam, mert az ő hitismereti rendszere alapos lélektani megfigyelések és személyes tapasztalatok fundamentumára épült.¹⁶ A hitismeret kiindulópontja az ember, pontosabban az emberi szellem vallásos oldala, amely mind magát, mind a körülötte levő világot bizonyos viszonyba állítja egy tőle különböző, magasabb lényvel.¹⁷ Ez azért lehetséges, mert az istentudat velünk születik. *„E gondolat nem más, mint amit az újabb kori vallásbölcészlet korunk fogalmaival és terminusaival úgy fejez ki, hogy a vallás az ember lényegén alapszik.”*¹⁸

A hitnek a lényege azonban nem Isten objektív létének tudata, hanem annak tudata, hogy *ő a mi Istenünk*, hogy *ő nekünk Megtartónk és Atyánk*.¹⁹ Ez az istenfogalom és istenismeret határozza meg tovább az istentiszteletet, a vallás fejlődését is.²⁰ Az ember azonban magától nem juthat teljes és igaz istenismeretre, ezért Isten kijelentette nekünk önmagát. Isten „önkijelentése” fedezhető fel a természetben, a pogány filozófusokban, még az emberi történelemben is, de legvilágosabban az ő igéjében. Ezért Isten igéje minden dolgoknak a kritériuma. De hogyan lehetünk biztosak abban, hogy az általunk megismert ige valóban Isten igéje? Erre a kérdésre feleletül Nagy Károly felvázolja Kálvin tanítását az ige isteni méltóságáról (legitimációjáról): Kálvin inspirációtanát, a két szövetség egységét és különbözőségét. Végül ezt a részt Kálvin méltatásával fejezi be.

Nagy Károly szerint Kálvinnak két nagy érdeme van. Első érdeme az, hogy *elsőként foglalkozott a vallásfilozófiával*. A középkori skolasztikusok egyházi filozófiát műveltek, mert tárgyuk, a katolikus egyház szankcionált érdekei által, előre meg volt határozva. Kálvin azonban nem egyházi filozófiával foglalkozott, hanem vallásfilozófiával vagy – még pontosabban – a vallásfilozófiának azzal az ágával, amelyet ma valláspszichológiának nevezünk. Kálvin Institutója világossá tette számunkra, hogy mind a vallás, mind a vallásnak az emberi életben való nyilvánulása elengedhetetlenül hozzátartozik az emberhez, hogy a vallást nem tudjuk meg-

¹³ *I.m.* 169.

¹⁴ *I.m.* 19. és 37.

¹⁵ *I.m.* 36.

¹⁶ *I.m.* 40.

¹⁷ *I.m.* 40–41.

¹⁸ *I.m.* 44.

¹⁹ *I.m.* 45.

²⁰ *I.m.* 47.

érteni, ha pszichológiai oldalát nem látjuk világosan. Kálvin nem az egyházi tant kívánta védelmébe venni, hanem az igaz vallásnak (hitnek) és kegyességnek kívánt szolgálni.

Kálvin *második érdeme az az emelkedett és nemes felfogás, amelyet Isten önkijelentéséről vallott*. Kálvin mindenben Isten jelenlétét és kijelentését látja. Mindent csak úgy tud leírni és megérteni, ha látja Istennel való kapcsolatát. Nagy Károly Kálvinnak ebben a felfogásában a változásra és fejlődésre való jogosultság kimondását látta. Ha kijelentése által Isten mindenütt ott van, akkor ez feljogosít és kötelez arra, hogy szeressünk és megvizsgáljunk mindent a világon. E vizsgálódással keressük meg Isten önkijelentését, mert ebben a szorgalmas vizsgálódásban áll az igazi keresztyéni, Istent megismerni vágyó, neki szolgáló élet.²¹ E nemes és emelkedett felfogás láttán Nagy Károly cáfolja azokat, akik szerint Kálvin bibliaszemlélete mechanikus. Kálvin bizonyos volt abban, hogy a Biblia Isten ígéje, hiszen ilyeneket olvasni nála: „Isten megnyitva száját szól hozzánk; nem ember, hanem Isten szól nekünk”; „az írók nem saját akaratjukból, nem emberi indításból, hanem mennyei megbízás folytán” írnak.²² Viszont sohasem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy ez mi módon történik. Ezért nem szabad azt állítani, hogy a későbbi protestáns ortodoxia inspirációtana Kálvinra vezethető vissza. A Kálvin által használt fogalmak és kifejezések e tekintetben csak azt tartalmazzák, hogy a Szentírás Istentől ihletett. Nagy Károly szerint súlyos hibát követünk el akkor, ha a Kálvin által használt fogalmakat minden további nélkül egy későbbi korszakra kivetítve értelmezzük. Mindig meg kell keresnünk az író saját, mélyebb szándékait. Ha Kálvinnál ilyent keresünk, azt fogjuk találni, hogy ő a Bibliát olyan tényezőnek tekintette, amely a vallásos élet hathatós előmozdítását szolgálta. Ennek mélyebb oka azonban nem magában az írásban van, hanem a Szent Lélek bizonyágtételében, amellyel a hívő ember szívében működik. Ez tanúsítja, hogy az Írás valóban Isten ígéje. Csak a Szent Lélek belső bizonyágtétele legitimizálja a Szentírást.²³

A hittan harmadik része a legerjedelmesebb. Nagy Károly mintegy 100 lap terjedelemben foglalkozik Kálvin teológiájával. Ebben ismerteti az Institutio legtöbb részét. Terjedelmi okokból nem foglalkozhatunk az egészszel. Ezért csak azt vizsgáljuk meg, hogyan értékeli Nagy Károly Kálvin predestinációtanát.

Kálvin „*absolut, supralapsaris és dualis*” predestinációt tanít. Ez azt jelenti, hogy Isten szabad kegyelemből (= *abszolút, azaz senki és semmi által nem korlátozott predestináció*) egyeseket örök üdvösségre, másokat örök kárhozatra rendelt (= *duális predestináció*), s hogy Ádám is Isten örök végzése szerint vétkezett (= *supralapsaris predestináció*).²⁴ Nagy Károly itt Alexander Schweizerre hivatkozva mondja, hogy a predestináció alapfogalma közös protestáns tantétel: Minden, ami ezen a világon történik, Isten akaratából van, különben Isten nem lenne Isten. Isten végzése az, hogy Ádám elbukott és vele az ő utódai is, annyira, hogy nem képesek jót cselekedni. Az ő végzése szerint egyesek szabad kegyelme folytán üdvözülnek. Ezt tanítja nekünk a Szentírás, s ha megérteni nem is tudjuk, hittel hinni tudjuk. Isten akarat maga az igazságosság és bölcsesség. Ha a protestánsok hisznek Isten szabadító kegyelmében, akkor nem kerülhetik meg a kettős predestináció tanát.²⁵ Nem csak a reformátusok hisznek a predestinációban. Schweizer kimutatta, hogy kezdetben minden protestáns ezt a tant képviselte.

Nagy szerint akkor értjük meg jól a predestináció tanának keletkezését és jelentőségét, ha valamilyen vallásos érdekből kiindulva közelítjük meg. Másképpen az a vád érhet minket, hogy a fatalizmus vagy a filozófiai determinizmus útján járunk. Ám ha szem előtt tartjuk azt a bizonyos vallásos érdeket, e vádak erejüket veszítik. A protestantizmus azért folyamodott a predestinációhoz, hogy könnyebben tudjanak védekezni az érdemszerző jó cselekedetek és a szabad akarat római katolikus felfogása ellen. A predestináció tanának az a célja, hogy erősítse az üdvösség bizonyosságát. A predestináció a legvégső fundamentumig kíván elmenni a megváltás

²¹ *I.m.* 62–63.

²² *I.m.* 63.

²³ *I.m.* 64–65.

²⁴ *I.m.* 137.

²⁵ *I.m.* 140.

bizonyosságának elnyerésében, s ezt nem az emberben találja meg, hanem az örök isteni rendelésben.²⁶ Nagy Károly emlékeztet arra, hogy ezt a rendelést már maga Kálvin is „rettenetes végzésnek” nevezte, mégis fenntartotta a róla szóló tanítást, mert ez jelentette számára az üdvbizonyosságot. Üdvösségünk és váltságunk felől csak akkor lehetünk bizonyosak, ha annak fundamentuma Isten kegyelmében rejlik. Ezt biztosítja a predestináció tana. Erre mutat ennek a tannak Kálvin dogmatikai rendszerében elfoglalt helye is. A predestináció helye ebben a rendszerben nem az elején van, hanem a végén. Az üdvbizonyosság az a végső dolog, amit a hívő ember elnyer. A predestináció nem spekuláció tárgya, hanem a hittapasztalat ténye.²⁷

Lehet, hogy a predestináció nem a legmegfelelőbb forma ezen vallásos érdek kifejezésére, de Nagy Károly szerint nem lehet Kálvinnak hibájául felróni, hogy a 16. század fogalmait és terminológiáját használja, és nem a 19. századét.²⁸

A mai teológiának az a feladata, hogy új formába öntse az örök igazságokat. Ezzel hozzájárulna ahhoz is, hogy a felekezetek közötti ellentéteket feloldja. S ez sokkal hasznosabb lenne, mint a régi formákat kényszeríteni az emberekre és követelni, hogy felejtsek el a több évszázados fejlődést.²⁹

Kálvin etikája

Mint már láttuk, Nagy Károly – a kor szokásának megfelelően – külön tárgyalja Kálvin hittanát és etikáját. Nem térek ki részletesen Kálvin etikájának ismertetésére, csupán fel szeretném hívni a figyelmet Nagy Károlynak egyik észrevételére.

Nagy Károly figyelmeztet arra, hogy Kálvinnál az erkölcs szorosan a hithez tartozik. Ez Kálvin teológiájának egyik alapvető sajátossága. Kálvin szerint a vallásos embert alázatosság jellemzi, a végtelen isteni előtti meghódolás és egy magasabb akarat iránti engedelmisség. Ez az engedelmisség; parancsoló kötelesség, még ha szeretetből folyik is.

Ezzel az engedelmisséggel nyer a kálvinizmus etikai vonást. A megváltásban a hívő ember Krisztus közösségébe jutott (unio cum Christo), s ebből merít magának mindig új akaratot és új erőt. Az új erő és az új akarat cselekedetekben nyilvánul meg, s így hit és cselekedetek kölcsönösen meghatározzák egymást. Ezért nevezhető a kálvinizmus az aktív keresztyénység vallásának.

Itt ismét szóhoz jut a predestináció tana. Ez a tan ugyanis nem béniítja meg a hívő embert, hanem ellenkezőleg: munkálkodásra ösztönzi. A hívő ember mintegy predestinálva van a munkára, s ez Isten akaratából van. Nagy Károly ebből a szempontból Németalföldet és Skóciát példaképnek tekinti. Ez a két kálvinista ország a vallásszabadság révén politikai szabadságot és függetlenséget vívott ki magának.³⁰

Természetesen mindez csak a predestinációtan pozitív oldalára talál. A negatív oldalt tekintve Kálvint kevésbé tudjuk megérteni. Az elvetésről szóló tan nem indokolható a személyes vallásos tapasztalattal, mert csak logikailag lehet levezetni a pozitív tekintetből. De az elvetetést nem is lehet megtapasztalni, mert Istennel való közösségünkől kifolyólag csupán a kiválasztást élhetjük meg. A kárhozatra rendeltség élménye tulajdonképpen már Isten-nélküliséget, tehát istentagadást jelent.

Miért tanította Kálvin a kettős predestinációt? Nagy szerint azért, mert világosan felismerte a bűn jelenlétét a világban. A bűn kérdését a gondolkodás nem tudja megoldani, csak a hit, amely hisz Isten kizárólagos egyeduralmában a bűn dacára is. A kegyességnek ugyanis erre csak az lehet a válasza, hogy az ember saját boldogsága helyett keresse Isten dicsőségét. Az ember

²⁶ *I.m.* 142.

²⁷ Nagy Károly: *Kálvin mint dogmatikus és etikus*. Megjelent a Szóts Farkas által szerkesztett *Emlékezés Kálvinról* című kötet 115–194. lapjain, Budapest 1909. 160.

²⁸ *Kálvin teológiája*. 143.

²⁹ *I.m.* 143.

³⁰ *Kálvin mint dogmatikus és etikus*. 188–189.

üdvkeresése ezáltal fog megtisztulni és felemelkedni, hiszen Isten dicsősége az a csodálatos szeretethatalom, amely maga is mentes minden egoizmustól. Ez Augustinus és Kálvin alap gondolata.³¹

Ez az alap gondolat nem tudott érvényesülni Kálvin tanításában a középkorból örökölt dualizmus miatt. Ez a dualizmus nemcsak Isten és a világ között állott fenn, nemcsak a végtelen és a véges között, hanem Isten lényén belül, az ő szeretete és igazságossága között is. Isten nem zsarnok, ahogy azt sokan állítják, de tény, hogy Kálvin meghasonlást tételez fel Isten lényében, az ő szeretete és igazságossága egymástól függetlenül, mi több, egymás rovására érvényesül. Szeretete nem érvényesülhet korlát nélkül, mert azt önmagában korlátozza az igazságosság. Ebből következik a predestináció kettőssége. A fejlődést a halál zárja le, s a halál után már csak örök életről vagy örök kárhozatról beszélhetünk. Egészen másképpen volna, ha a halál nem zárná le a fejlődést, és ha Isten világkormányzó hatalmában az isteni szeretet és az isteni igazságosság nem egymástól függetlenül érvényesülne, hanem egymást kölcsönösen átható, immanens teleológiában. (*Teleológiának* azt az idealista tant nevezzük, amely szerint a természetben minden egy bizonyos cél megvalósulására tekint, és bizonyos értelemben minden jelenség a cél elérését szolgálja.) Ily módon a fejlődő élet minden mozzanata igazolást nyerne mint a végesnek a végtelen felé vivő útja, s ennek végén Isten lesz minden mindenkben mint végtelen szeretet.³²

Végezetül Nagy Károly azt fejtegeti, hogy Kálvin tulajdonképpen nem hittant írt, hanem kegyességtant. A kegyességet próbálta tudományos fogalmakkal meghatározni és tudományos rendszerben leírni. Kálvin műve, az ő munkásságának egészét tekintve, minden bírálattal szemben megáll. Mert minden próbát kiáll az, ami a Krisztusban megjelent, örök isteni kijelentésen alapszik. Ez pedig azon elv, hogy az ember Isten szeretetétől és kegyelmétől függ. A függésnek ezt az érzetét Isten bölcsességéből vesszük.

Ennek ellenére a Kálvin által alkotott rendszer megtartotta tudományos önértékét is. Többek között Schleiermacher is alkalmazta Kálvin felosztását: a Teremtő Istenről és a Megváltó Istenről beszélt ő is. Kálvinnak csak gondolkodási formái, kifejezései, nyelve és képzeletvilága elavult, de mindezért nem tehetjük őt felelőssé. Éppen ezért, aki ezt belátja és természetesnek veszi, az nem fog megbotránkozni, ha mi megpróbáljuk őseink hitét újrafogalmazni, s ha ehhez saját gondolkodási formánkat, kifejezéseinket, saját nyelvünket és képzeleteinket használjuk.³³

Nem tagadható, hogy a kegyes öntudat legközvetlenebb kifejezése az Istentől való teljes függelem érzete. Ugyanakkor ebben a függőségben is teljes szabadságra hívtattunk. Egyezsére kell lépnünk ezért a testvérelekezetekkel, nem kényszerből, hanem mert tudjuk, hogy egymást kölcsönösen kiegészítjük. Így jöhet létre az egységes keresztyénség, egy valóban „katholikus” (egyetemes) egyházként. Ennek az egyháznak tárva lesz a kapuja, hogy mindenki bejöhessen rajta, az is, aki ma még kívül van.³⁴

3. Nagy Károly munkásságának egyházi és teológiai háttere

Nagy Károly 1868–1926 között élt. Születése előtt egy évvel, 1867-ben volt a nagy történelmi kiegyezés Ausztria és Magyarország között.

A kiegyezés véget vetett Magyarországon (és Erdélyben) az osztrákok uralmának, de egyúttal a római katolikusok államegyházi helyzetének is. S ez nagy előrelépést jelentett. A kiegyezésig a református egyház nehéz helyzetben volt. A katolikus egyház privilégiumokkal rendelkezett, s a bécsi kormány minden eszközzel igyekezett elnyomni a református egyházat. Bár a római katolikus egyház a kiegyezés után is jelentős hatalmat képviselt, a református egyház egyre több lehetőséget nyert, s a törvény előtt ugyanolyan jogai voltak, mint a katolikus egyháznak. Iskolái

³¹ *I.m.* 190–191.

³² *Kálvin teológiája.* 144–145.; *Kálvin mint dogmatikus és etikus.* 191–192.

³³ *Kálvin teológiája.* 189–190.

³⁴ *I.m.* 190–191.

államsegélyben részesültek, s 1881-ben Debrecenben országos zsinatot tarthatott. A debreceni zsinat legfontosabb eredménye az volt, hogy az öt – továbbra is önálló, de addig egymástól független életet élő – egyházkerületet egyetlen országos egyházba tömörítette.

A helyzet azonban nem csak politikailag változott. *Erdélyben teológiai téren is nagy változások történtek.* A nagyenyedi Theológiai Akadémián 1869-ben tanári állást nyert Kovács Ödön, korának egyik legjelentősebb magyar református teológusa. Egész életében azon fáradozott, hogy a teológiai tudomány és oktatás színvonalát emelje. A liberális teológia képviselője volt, amelyet akkoriban „modern” teológiának neveztek. Ezt a teológiát ő németalföldi tanulmányútján ismerte meg és sajátította el. Nagy hatást tett rá ugyanakkor Alexander Schweizer és Alois Emanuel Biedermann, e két svájci teológus is. Láttuk, hogy Nagy Károly ezeknek műveit is felhasználta Kálvin-tanulmányai írásakor. Nagy Károly Kovács Ödön legkiválóbb tanítványa volt.³⁵

A liberális teológia 1860–1890 között uralkodó teológiai irányzat volt Erdélyben. Mi jellemezte ezt a liberális teológiát?³⁶

A magyar liberális teológia első jellemzője az, hogy *azonosította a transzcendenst és az immanenst.*³⁷ Csak a világ volt fontos számára, s az, ami a világhoz tartozik. A liberális teológia tényeket keresett az emberben, mert azt, hogy Isten létezik, lehet tagadni, de azt, hogy az ember vallásos, nem. A vallás olyan tulajdonsága az embernek, mint a nyelv vagy az akarat (ahogy ezt Schleiermacher és Schweizer tanította). Az istenismeretet csak az emberben lehet nyomon követni, s ezért a vallásos ember tulajdonképpen istenbizonyíték. A hit Isten hatása az emberi bensőben. Ez a hatás csak úgy jelenik meg, ha az ember maga megnyílik. Így Isten hatása az emberen múlik. A tudomány is, akárcsak az evangélium, Isten kijelentése. *Ezért a liberális teológia szüntelenül törekszik a tudomány és a hit egyeztetésére. A tudomány szolgálhatja a Biblia megértésének kulcsát.* A liberális teológia szerint a tudomány mégsem tekintheti Istent a maga tárgyának, mert Isten nem része az immanens világnak. Csak az ember vallásossága lehet ilyen tárgy, s ezért az igazi teológia mindig vallástudomány.

Másodszor az jellemző a magyar liberális teológiára, hogy *azonosította a szubjektumot és az objektumot.*³⁸ A kijelentést és a keresztyén igazságot általában nem lehet a Bibliában fellelhető objektív tényeknek tekinteni, hanem csak olyan szubjektív tényeknek, amelyek az emberben rejlenek s ezért az embertől függenek. A liberális teológia szerint a dogmák nem objektív igazságok, hanem az ember vallásos érzelmi állapotának kifejezései (mint Schleiermachernél és Schweizernél). Nem az volt fontos, hogy mit tanít a Biblia, vagy mit tanítanak a dogmák, hanem az, hogy miben állott a szerzők érzülete. A liberális teológiát nem foglalkoztatta az igazság kérdése. Számára csak vallásos köntösbe öltözött relatív igazságok léteztek.

Abból a körülményből, hogy nem léteznek objektív igazságok, következik a magyar liberális teológia harmadik jellemzője: *a fejlődés eszméje.*³⁹ A liberális teológia csak relatív igazságokat ismert, s a relatív igazságot az jellemzi, hogy soha sincs készen, mindig változik. A protestantizmus igazi megvalósulása a szüntelen való fejlődés. Maga Jézus is a fejlődésnek egy csúcspontját jelentette. Jézus vallása a történelem folyamán sok pogány elemmel keveredett össze, de ez nem tudta megállítani a fejlődést. Ezért következhetett el a reformáció is, de a fejlődést ezután sem lehet megállítani. A fejlődésnek ez az eszméje a korszak általános optimizmusából fakadt, s ezt a változás és haladás mindenütt kínálkozó lehetőségei sugallták.

³⁵ Tavaszy Sándor: *Nagy Károly püspök élete.* RSZ 1926. 117.

³⁶ Az erdélyi liberális teológia áttekintéséhez főleg Márkus Jenő könyvét használtam: *A liberális szellem a református egyházban. A magyar református liberális teológia.* Pápa 1939.

³⁷ Márkus: *A liberális szellem...* 40–46.

³⁸ *I.m.* 48–49.

³⁹ *I.m.* 52–54.

Ez az a teológiai háttér, amelyben Nagy Károly felnövekedett, majd maga is tanított.⁴⁰ Ha ezt látjuk, könnyebben megértjük, hogyan jutott el ő Kálvinnak ahhoz az értékeléséhez, amelyet kidolgozott.

Láttuk azt, hogy Nagy Károly szerint *Kálvin volt az első, aki a tudományos teológiát pszichológiai tapasztalatra építette, s ezért Kálvin művét a teológiatörténet fordulópontjának tekintette.* Azt is megállapította, hogy Kálvin a vallásfilozófiának avval az ágával foglalkozott, amelyet ma valláspszichológiának nevezünk. Az Institutio tette számunkra világossá azt, hogy mind a vallás, mind a vallásos életnyilvánulások szükségszerűen és nélkülözhetetlenül hozzátartoznak az emberséghez; valamint azt is, hogy addig nem tudjuk megérteni a vallást, amíg annak lélektani oldalával nem vagyunk tisztában. A liberális teológia képviselője részéről nézve semmi rendkívüli nincs ebben a megállapításban, különösen ha felidézzük azt, hogy mit látott meg Nagy Károly a hit eredetéről Kálvinnál: *Az a gondolat, hogy az ember benső istentudattal születik, nem más, mint amit a modern vallásfilozófia korunk nyelvén és kifejezéseivel úgy fogalmaz, hogy a vallás az ember lényegén alapul.*

A predestináció tanával kapcsolatban láttuk, mennyire törekedett Nagy Károly e tan pozitív oldalát kiemelni. Azt szerette volna világossá tenni, hogy *a predestináció tana nem bántja meg az embert, hanem munkára ösztönzi. Ezt a tant nem szabad filozófiai spekulációként értékelni, hanem Kálvin olyan kísérleteként, amellyel az üdvbizonyosságot szerette volna megerősíteni.* Újból és újból védelmére kel Kálvinnak, mondván, hogy saját korának premisszái szerint helyesen járt el. Nem Kálvin hibája az, ha nem tudott minden problémát feloldani vagy korunk (értsd: Nagy Károly korának) nyelvén elmondani. Kálvinnal mindenesetre jó fejlődés kezdődött el.

Végül lássuk, miben érhető tetten *Nagy Károly optimizmusa, mint amely a magyar liberális teológiának egyik ismérve.* Nagy Károly ismételten hangoztatta azt, hogy korunk teológiájának új formába kell öntenie az örök igazságokat. Így a teológia jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a különböző felekezetek közötti ellentét oldódjék. Nagy Károlynak – úgy tűnik – az igazság nem elsőrendű fontosságú kérdése, amikor azt tanítja, hogy a testvérfelekezeteknek egyesülniük kell, nem kényszerből, hanem mert tudjuk, hogy egymást kölcsönösen kiegészíthetjük.

Nagy Károlynak az volt a vágya, hogy az egyház nagymértékben befolyjon a társadalom életébe, ahogy ez például Németalföldön vagy Skóciában történt. Ezek azért követendő példák, mert ezekben az országokban nemcsak a vallásszabadságot vívták ki, hanem a politikai szabadságot és a függetlenséget is. Ugyanakkor az az érzésem, hogy amikor Nagy Károly arról beszél, hogy a testvér egyházaknak van mivel egymást kiegészíteniük, akkor ő valójában mindig csak a kálvinizmus kiválóságára és többletére gondol.

4. Nagy Károly hozzájárulása az erdélyi református egyház és teológia hitvallási megújulásához

Láttuk, hogy Nagy Károly a liberalizmus légkörében lett teológussá. Egész Kálvin-kutató munkásságát ez a teológiai irányzat határozta meg. Körülbelül 1890-ig a magyarországi és erdélyi református teológia fő iránya a liberalizmus volt. Ezután lassan változott a helyzet.

1895-ben megnyitotta kapuit Kolozsváron az új teológiai főiskola. Nagy Károlyt meghívták az új fakultás rendszeres teológiai tanszékére. Ő ugyan a liberális teológiát képviselte, de Kenessey Béla, a Fakultás dékánja úgy tekintett erre az irányzatra, mint az egyház egyik átkára. Ő azt az ébredési teológiát képviselte, amelyet még Budapesten tanult. E teológia képviselői azt hirdették, hogy Isten Jézus Krisztus által megújító erőt önt belénk. Ha megbánjuk bűneinket, Isten valósággal megbocsát nekünk. A megbocsátás hatalma pedig új életben mutatkozik meg. E megújult étellel kell tanúsítanunk, hogy mit tehet Isten ezzel a világgal. Ez az ébredési teológia

⁴⁰ Froukje de Hoop fenti jellemzése, bár nem hivatkozik rá, találó, szinte szó szerinti igazolást nyerhetne Nagy Károly *Dogmatika* című litografált előadási jegyzetében. A kolozsvári teológiai könyvtár T 89-es jelzetű kurzusa Fazakas Sándor egykori hallgató szép kézírásában olvasható. Kolozsvár 1900. 441 (+13) lap. (Juhász Tamás megjegyzése.)

az Istenben való *személyes hitet* és az Istennel való *személyes kapcsolatot* sürgette. Képviselői, ellentétben a liberalizmussal, nem látták optimizmussal az embernek a világban való helyzetét. Kenessey Bélával egy időben jött Kolozsvárra Kecskeméthy István is. Ez a két professzor megkísérelte meghonosítani az ébredési teológiát Erdélyben is. Ez a kísérlet nem sikerült. Legfőbb hibájuk az volt, hogy Erdélyt olyan területnek tekintették, amelyet nekik kell misszionálniuk. És ami Erdélyben már megvolt, azt nem tartották jónak.⁴¹

Az ébredési teológia nem tudott sikerre jutni, de hatására a lelkek megoszlottak. Kialakult egy önmagában zárt, fejlődésre már alig képes csoport, amely tovább is a liberális teológiát képviselte. Mellette volt egy olyan csoport, amely először hevesen küzdött az importált ébredési teológia ellen, ám észrevétlenül mégis megtermékenyült tőle, s így alkalmassá vált arra, hogy hidat képezzen egy egészséges fejlődés irányában. Ennek a csoportnak fő képviselője Nagy Károly volt.⁴²

Elmondható tehát, hogy Nagy Károly képezte egyik hídfőjét annak a hídnak, amely a liberális teológia között és a között a barthiánus ige-teológia között épült, amely később olyan jelentőségre tett szert s a hitvallásos megújulást is kiváltotta. A kérdés, amely bennünket érdekel, ez: *Állítható-e, hogy a Nagy Károly Kálvin-munkássága hozzájárult e helyzet kialakulásához?*

Bátran állíthatjuk, hogy Nagy Károly szíve mélyéből szerette egyházát és szüntelenül annak lelki-szellemi emelkedését kereste. Kálvin-kutató munkásságát is ez a törekvés hatotta át. Magántanári dolgozatához azért fogott hozzá, mert a 3 millió magyar kálvinistának szinte semmit sincs mit olvasnia Kálvintól vagy Kálvin teológiájáról. Az Institutio fordításakor pedig egyenesen úgy fogalmazott, hogy az egyháznak nem kell félnie a jövődőtől, ha kezünkben lesz a teljes Institutio fordítása. Minden eszközzel egyházát előmozdítani, egyházát építeni igyekezett, azokkal az eszközökkel, amelyeket ehhez a liberális teológia nyújtani tudott. Ő ezen a teológián nőtt fel, s ettől nem egykönnyen tudott volna elszakadni. Első (és alapvető) Kálvin-tanulmányát akkor írta, amikor ez a teológia még biztos válaszokat szolgáltatott neki magának is.

A helyzet azonban változott. Az első világháború, majd annak végén Erdély elvesztése Románia javára (amellyel az erdélyi magyarság többségi helyzete egyszeriben kisebbségivé változott) a korábbi optimizmusnak még a nyomát is elfújta, s az egész liberális teológiát megkérdőjelezte. Új utakat kellett keresni az egyház számára, s ezeket meg is találták olyan jeles férfiak, mint Ravasz László, Makkai Sándor és Imre Lajos. Velük Nagy Károly személyes, baráti viszonyban volt, tanárként, majd püspökként mindig biztosított számukra munkateret és feladatokkal látta el őket, mert látta, hogy egyházuk és magyar népük érdekében munkálkodnak. Nagy Károlyt ez a személyes barátság magától értetődően kötelezte az említett híd-szerepre.

Nem tudtam felderíteni, mennyire befolyásolta ezeket az említett teológusokat Nagy Károly teológiája és Kálvin-munkássága. Csak azt tudjuk, hogy Makkai Sándor pontosnak, tudományosnak és korrektnek ítélte Nagy Károly munkáját.⁴³

A szenvedélyes egyházszereteten túl talán ez az, amit az új nemzedék annak idején Nagy Károlytól tanulhatott: a teológiával való pontos és tudományos foglalkozást. A személyes hit élményének fontosságát pedig egy másik iskola, az ébredési teológia tanította nekik. Ravasz László volt az az egyéniség, aki ezt a kettőt összekapcsolta s így az erdélyi református teológia új útját kijelölte.⁴⁴

⁴¹ Bartha Tibor (szerk.): *Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978*. Studia et Acta Ecclesiastica V. kötet, Budapest 1983. 183–186.

⁴² Makkai Sándor: *Ravasz László igehirdető útja. = És Ión világosság*. Budapest 1942. 11.

⁴³ *Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig*. Cluj-Kolozsvár 1925. 36.

⁴⁴ Makkai Sándor: *Ravasz László igehirdető útja*. 13.

Nagy Károly irodalmi munkássága

Összeállította Juhász Tamás

A protestántizmus múltja, jelen és jövő feladata. Egyházi beszéd a reformáció emlékünnepe-lyén a brassói ev. ref. templomban 1893. október 29-én. Brassó 1893. 15.

Kálvin teológiája. Theologiai magántanári vizsgára. Nagy-Enyeden kiadja Báldi Károly könyvkereskedő 1895. 191 lap.

A protestáns egyházak és az 1848. XX-ik törvényczikk. ErdPL 1898. 4–5, 9–11.

Szuhay Benedek: A protestáns lelkész feladata napjainkban. Könyvismertetés, ErdPL 1898. 22–23.

Ifj. Csire István: Idvesség útja. Könyvismertetés, ErdPL 1898. 55–56.

Egyházkerületi papi értekezletünk. ErdPL 1898. 57–58, 65–66.

1848 – 1898 márczius 15. ErdPL 1898. 86–87.

Bölcs határozat. ErdPL 1898. 103–105.

A lelkési fizetés kiegészítéséről szóló törvényjavaslat bizottsági tárgyalásai. ErdPL 1898. 113–114, 124–125.

Wlassics miniszter által elrendelt istentiszteletek. ErdPL 1898. 413–415.

Vallás és politika. ErdPL 1898. 422–424.

Modern törekvések a budhizmusban ("Theologus" álnéven). ErdPL 1898. 424–425.

Bevezetés a Schleiermacher "Über die Religion" című műve olvastatásához. ErdPL 1898. 387–388, 404–405, 413, 421–422, 430, 438–439, 446.; 1899. 4, 21–22, 29–30, 37–38, 54–55, 61–62, 76–78.

A törvény. ErdPL 1899. 158–159.

Közgyűlés előtt. ErdPL 1899. 165–166.

Szeretetházunk sorsa. ErdPL 1899. 221–222, 229–230.

A "Szeretetház" ügyéhez. ErdPL 1899. 361–363.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlése Debrecenben ("y" szignóval). ErdPL 1899. 323–324, 334–335.

Theologiai fakultásunk önképzőkörének feladata. ErdPL 1899. 451–453.

Keresztyén vallástan. A középiskolák felső osztályai, tanító és tanítónőképezdek és hasonrangú iskolák használatára. *Első rész: A keresztyénség előkészítése, fellépése és első alakulása a bibliai iratok alapján.* Kolozsvár 1899. 100 lap.

Advent. ErdPL 1900. 11–13, 17–18, 26–27.

Kun Bertalan ("y" szignóval). ErdPL 1900. 178.

Egyházi értekezletünk. ErdPL 1900. 189–190.

Az egyházi értekezletre jövő tagok szíves figyelmébe. ErdPL 1900. 204–205.

Ifj. Péter Károly: Keresztyén vallástan (Könyvismertetés). ErdPL 1900. 385–386.

Dogmatika. Kézirat gyanánt. Kolozsvár. 1900. 441 + 13 lap. Litografált előadási jegyzet, Fazakas Sándor theol. hallg. kézírásában.

Molnár Albert. ErdPL 1901. 98–99.

Konvent után. ErdPL 1901. 129–131.

Egyházi értekezletünk közgyűlése. ErdPL 1901. 169–170.

Adatok a Görgény-üvegcsűri áttéréshez. ErdPL 1901. 188–189, 194–195.

Titkári jelentés az erdélyi ev.-ref. egyházkerületi értekezlet első évéről. ErdPL 1901. 195, 205–206, 224–225, 232–233.

Figyelemreméltó symptoma. ErdPL 1901. 203–204, 213–215.

Jancsó Sándor: Egyházi beszédek. Könyvismertetés. ErdPL 1901. 395–397.

Íme, jön neked a te Királyod. ErdPL 1901. 403.

Krisztus a világ bírója. ErdPL 1901. 419.

Karácsony. ErdPL 1901. 431–432.

- Új évre. ErdPL 1901. 441–442.
 Az 1848. XX-ik törvénycikk végrehajtásához. Klny. az ErdPL-ből. Kolozsvár 1901. 16.
 Jézus keresztsége. ErdPL 1902. 1.
 Jézus megkísértése. ErdPL 1902. 11–12.
 A magyarországi római katolikus egyház autonómiája. ErdPL 1902. 22–24.
 Az Emke Kis-Barcsáért. ErdPL 1902. 53–54.
 Tisza Kálmán 1830–1902. ErdPL 1902. 117–118.
 Saját hibánk. ErdPL 1902. 437–438.
 A protestáns egyházak államsegélyéről. ErdPL 1902. 473–474.
 Ami egységes rendezésre vár. ErdPL 1902. 509–510.
 Közgyűlési kérdések. ErdPL 1902. 521–523.
 Közgyűlésünk első napja. ErdPL 1902. 550–551.
 Indítvány az Erdélyi Protestáns Prédikátori Tár ügyében. ErdPL 1902. 581–582.
 Nyílt levél és válasz Kiss Károly "Nyilatkozat"-ára. ErdPL 1903. 100–101.
 Nyílt levelekre megjegyzések. ErdPL 1903. 141.
 Az unió és az egyházkerületek. ErdPL 1903. 222–223.
 Emlékezés Molnár Albertre és Sylvester Domokosra. ErdPL 1903. 234–235, 247–249, 379–380, 390–392.
 Rendbírság az egyházi adminisztrációban. ErdPL 1903. 521–522.
 Titkári jelentés az Egyházkerület Egyházi Értekezlete III. évéről. ErdPL 1903. 549–550, 562–563, 579–581, 595, 608–609.
 Válasz Dr. Farnos Dezső nyílt levelére. ErdPL 1903. 623.
 Visszapillantás. ErdPL 1903. 669–671.
 Templomszentelés Nagysármáson. ErdPL 1903. 594–595.
 Emlékezés Kovásznai Kovács Sándorra. ErdPL 1903. 321–323.
 Kálvin János: A keresztyén vallás alapvonalai. Fordította Nagy Károly. Budapest 1903.
 (Kálvin 1536-os Institutiójának fordítása)
 Ism.: Szentmártoni. PEIL 1904. 4–5.
 n.n. ErdPL 1904. 5–6.
 1604–1904. ErdPL 1904. 1–3.
 Egyházkerületi közgyűlésünk munkarendje. ErdPL 1904. 9–11.
 Kovács Albert 1838–1904. ErdPL 1904. 45–46.
 Vélemény az egységes liturgia ügyében. ErdPL 1904. 105–106.
 A tanárképzés kiegészítése. ErdPL 1904. 109–110.
 Szász Gerő 1831–1904. ErdPL 1904. 141–143.
 Az új iskolai év alkalmából. ErdPL 1904. 287–288, 297–298.
 Theologiai kar a magyar egyetemeken. ErdPL 1904. 329–331.
 Zsinati megfigyelések I. és II. ErdPL 1904. 391–393, 399–400, 407–409.
 Megjegyzés Tókos Jenő nyilatkozatára. ErdPL 1904. 417–418.
 Mi lesz a mi dolgunkkal? ErdPL 1905. 43–44.
 Mementó! ErdPL 1905. 75–76.
 Dr. gróf Kuun Géza. ErdPL 1905. 119–120.
 Protestáns egyetem. ErdPL 1905. 191–192.
 A baptizmus elleni védekezés. ErdPL 1905. 215–216, 233, 241.
 A Debreceni Protestáns Lapnak. ErdPL 1905. 22.
 Válasz a Magyar Szónak. ErdPL 1905. 243–244.
 Szász Károly. ErdPL 1905. 355–356.
 Szólj igazat s betörök a fejed. ErdPL 1905. 394–395.
 Zsinati beszámoló. ErdPL 1905. 426–427, 434–435.; 1906. 14–15, 21–23, 30–31.
 A Bethlen Gábor-kör szeretetvendégsége. ErdPL 1905. 435–437.
 Az új miniszterium. ErdPL 1906. 122–123.

- Május 1.* ErdPL 1906. 145–146.
- Bocskay ünnepélyek.* ErdPL 1906. 154–155.
- A kormányválasz hatása.* ErdPL 1906. 223–224.
- Hazatért bujdosók.* ErdPL 1906. 361–362.
- Kerületünk állapota.* ErdPL 1906. 369–371.
- Memento! Br. Bánffy Dezső főgondnok intelme.* ErdPL 1906. 381–382.
- Emlékezés Molnár Albertre. = Molnár Albert: Egyházi beszédek. Orációk. Imák. Szerkesztette és az előszót írta Nagy Károly, Kolozsvár 1906¹ (1927²). IX–XVII.*
- Az új év feladatai.* ErdPL 1907. 1–2.
- Igazolásul.* ErdPL 1907. 44–46.
- "Társaságbeli".* ErdPL 1907. 53–54.
- Válaszul a szászvárosi Kuun-kollégium elemi iskolájának államosításához.* ErdPL 1907. 61–62.
- Egyházunk és gróf Apponyi miniszter.* ErdPL 1907. 65–66.
- Egyházi törvényeink megerősítő záradéka és a nem állami népiskolai törvényjavaslat.* ErdPL 1907. 73–74.
- A kereszt világossága.* ErdPL 1907. 98.
- Egyházkerületünk alkotmányrevíziója.* ErdPL 1907. 137–139, 161–162.
- Új korszak küszöbén.* ErdPL 1907. 169–170.
- A kollegiumi igazgatótanácsok.* ErdPL 1907. 185–186, 205–206.
- Válasz (Váró Ferencznek).* ErdPL 1907. 214–215.
- Az országos református lelkesi nyugdíjintézet.* ErdPL 1907. 237–238, 253–255.
- Egyházunk és a "Magyar Szó".* ErdPL 1907. 261–263.
- Református papi kongresszus.* ErdPL 1907. 293–294.
- Egyetemes konventi ülések.* ErdPL 1907. 352–354, 360–362.
- Egyházkerületünk egy éve.* ErdPL 1907. 357–359.
- Egyházkerületi közgyűlésünk.* ErdPL 1907. 370–371.
- Br. Bánffy beszédének hatása.* ErdPL 1907. 381–383.
- Az országos református lelkészgyűléséről.* ErdPL 1907. 389–390.
- Megjegyzések Csia Kálmán cikkére.* ErdPL 1907. 399–400.
- Búcsúzó. Bartók György sírjánál.* ErdPL 1907. 425–426.
- Programmunk.* RSZ 1908. 3–6.
- Tanügyi politikánk vezérelvei.* RSZ 1908. 35–37, 50–53.
- Mit tegyünk hát?* RSZ 1908. 66–68, 82–87.
- Kenessey Béla erdélyi püspök.* RSZ 1908. 97–99.
- Bartók György püspök emlékezete.* RSZ 1908. 213–220.
- Új református leányiskola és nevelőintézet Budapesten.* RSZ 1908. 394–396.
- Jézus helyettes szenvedése.* RSZ 1908. 441–444.
- Egyházi társadalmunk.* RSZ 1908. 461–463.
- Értesítés a theologiai fakultás 1908–9. tanévére.* RSZ 1908. 471–474.
- A magyar protestantizmus helyzete, kilátásai és teendői.* RSZ 1908. 609–612, 621–627.
- Apponyi gróf beszámolójából.* RSZ 1908. 720–722.
- Szabályrendelet a parochiális körök szervezésére.* RSZ 1908. 722–725.
- A tordai napok.* RSZ 1908. 733–737.
- Karácsony.* RSZ 1908. 869–870.
- Osdolai dr. gróf Kuun Géza emlékezete. Felolvasás az Erdélyi Református Egyházkerület Egyházi Értekezlete sepsiszentgyörgyi közgyűlésén. Kolozsvár 1908. 18 l.*
- Nyilatkozat a vajdahunyadi egyházmegye papságának.* RSZ 1909. 54–55.
- Husvét.* RSZ 1909. 177–178.
- Antal Gábor püspök.* RSZ 1909. 337–339.
- Karácsony.* RSZ 1909. 797–798.

- Kálvin mint dogmatikus és ethikus. = Emlékezés Kálvinról. A reformátor születésének 400-ik évfordulójára.* Szerkesztette Szóts Farkas. Budapest 1909. 113–194.
- Az igazság érdekében.* RSZ 1910. 55–57.
- Husvét (Jn 20,15–18).* RSZ 1910. 181–182.
- Pünköst.* RSZ 1910. 309–310.
- Templomszentelés Désaknán.* RSZ 1910. 345–346.
- Értesítés az erdélyi református egyházkerület kolozsvári theologiai fakultásáról az 1910/11. tanévre vonatkozóan.* RSZ 1910. 411–415, 425.
- A tanórai imádkozásról.* RSZ 1910. 597–599.
- A megújult radnóti egyházunk.* RSZ 1910. 677.
- Igazgatótanács 1910. évi jelentése.* RSZ 1910. 701–703, 717–722.
- Dévai templomszentelés.* RSZ 1910. 704–707.
- Losonczi báró Bánffy Dezső.* RSZ 1910. 749–751.
- Fejes István – püspök.* RSZ 1910. 781–783.
- Karácsony (Tit 2,11–13).* RSZ 1910. 845.
- Egyházi énekeskönyv.* RSZ 1910. 855.
- Bölcsesség, mely onnan felülről van.* RSZ 1910. 861–863.
- Kecskeméthy István: A Zsoltárok Első Könyve.* Könyvismertetés. RSZ 1911. 40.
- Eröss Lajos dr.: Püspöki jelentés.* Könyvismertetés. RSZ 1911. 59.
- Egyházunk kollégiumai.* RSZ 1911. 152–155, 169–171.
- Husvét (Márk 9,10).* RSZ 1911. 227–228.
- Losonczi Báró Bánffy Dezső emlékezete.* RSZ 1911. 603–617.
- A kultusz budget a kormánypartban.* RSZ 1911. 827–831.
- Karácsony.* RSZ 1911. 839–840.
- A Br. Bánffy Dezső alap gyűjtése.* RSZ 1911. 840–842.
- Husvét (Lk 20,38).* RSZ 1912. 211–212.
- Pünköst (ApCsel 19,2).* RSZ 1912. 322–323.
- Ösvény. Folyóiratszemle.* RSZ 1913. 25–26.
- Nagybarcsai Barcsay Domokos ravatalánál.* RSZ 1913. 55–57.
- A lelkészi korpótlékok.* RSZ 1913. 113–116, 373–377.
- Hogyan szerkesztendőek a theologiák évi jelentései az Egyetemes Konvent Teológiai Bizottságához?* RSZ 1913. 508–511.
- Az igazgatótanács jelentése.* RSZ 1913. 719–727.
- Dr. Antal Gábor.* RSZ 1914. 37–40.
- A Protestáns Szemle új korszaka.* RSZ 1914. 105–107.
- Önigazolásul K. Nagy Elekhez.* RSZ 1914. 134–138.
- Szabó László: Csillárok a sülyedő hajón.* Könyvismertetés. RSZ 1914. 155.
- Adalék az EMKE munkaprogramjához.* RSZ 1914. 203–206, 218–221, 234–236, 252–254, 267–268, 281–283, 299–300, 314–317.
- Hol tartoznak a segédlelkészek lelkészi vizsgára állani?* RSZ 1914. 353–354.
- Háborús idők.* RSZ 1914. 545.
- Próba.* RSZ 1914. 641–642.
- Lelkészek hadi fegyveres szolgálata.* RSZ 1914. 692–694.
- A háború erkölcsi jelentősége.* RSZ 1914. 809–817. Megjelent a *Háború és Élet*. Felolvasások, amelyek 1914. év november és december havában tartottak a kolozsvári Református Theologiai Fakultás dísztermében című kötetben is, Kolozsvár é.n. 88–106.
- Fosdick: A Mester jelleme.* Könyvismertetés. RSZ 1915. 169.
- Lázár István 1861–1915.* RSZ 1915. 273–275.
- Hazánk a világháborúban.* RSZ 1915. 305–310.
- A papképzés és nevelés ügyében.* RSZ 1915. 338–341.
- Dr. Baksay Sándor 1832–1915.* RSZ 1915. 381–383.

- A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség propagandája Nagyenyeden.* RSZ 1915. 397–400.
- Tartozásunk Budapest iránt.* RSZ 1916. 146–149.
- Czirjék–Szörcei Szeretetház Zágóban.* RSZ 1916. 209–211.
- Ifj. Péter Károly: Jézus nyomdokain.* Könyvismertetés. RSZ 1916. 214–215.
- Igazgatótanácsunk 1916. évi jelentése.* RSZ 1916. 257–262.
- A theológiák 1914–15. tanéve.* RSZ 1916. 387–391, 404–406, 434–436, 454–457.
- Molnár János.* RSZ 1916. 401–403.
- Hadadi Br. Wesselényi Miklós.* RSZ 1916. 417–419.
- Legidősebb Gidófalvi Gidófalvy István.* RSZ 1916. 470–472.
- Nőnevelés – nőnevelő.* RSZ 1916. 484–488.
- Erdély romlása.* RSZ 1916. 513–515.
- Teendők az erdélyi menekültekért.* RSZ 1916. 516–519.
- Repatriálás.* RSZ 1916. 566–568.
- Gr. Wass Ottilia.* RSZ 1917. 81–82.
- Menekült papságunk anyagi helyzete.* RSZ 1917. 82–84.
- Kilátásaink.* RSZ 1917. 119–123.
- A jövőndőért.* RSZ 1917. 125–127.
- A lelkészképzés ügyéről.* RSZ 1917. 191–193.
- Kormányváltás.* RSZ 1917. 221–223.
- Református tanítónő-képző.* RSZ 1917. 269–271.
- Az erdélyi egyházalkotmány.* RSZ 1917. 278–280, 289–297. Klny. is, ugyanezen a címen. Kolozsvár 1917. 14 lap.
- Nemzeti kulturpolitika.* RSZ 1917. 325–326.
- Búcsúzóul.* RSZ 1918. 59–60.
- Püspöki jelentés 1916–1918-ról.* RSZ 1918. 201–205, 221–225.
- Isten uralma.* RSZ 1918. 217–221.
- Püspöki jelentés.* RSZ 1921. 141–144, 183–184, 197–201.
- Deklaráció a szenátusban az érettségi törvényjavaslat tárgyában.* RSZ 1925. 147–151.